

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΔΕΛΦΙΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ
Δελφικός Λόγος

No 4, 1999

Πρακτικά 4^{ης} Φιλοσοφικής Ημερίδας Σύγχρονου Προβληματισμού
Proceedings of 4th Philosophical Meeting on Contemporary Problems

ΣΕΙΡΑ:
ΔΕΛΦΙΚΗ ΙΔΕΑ, ΑΡΧΑΙΟΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ
ΚΑΙ ΣΥΓΧΡΟΝΟΣ ΚΟΣΜΟΣ

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ:
"Μύθος και Πραγματικότητα μέσα από τα Αρχαία
Κείμενα και τα Οράματα του Άγγελου Σικελιανού"

Δελφοί, 21 Μαρτίου 1998

Επιμέλεια Έκδοσης: Καθηγητής Ι. Λυριτζής
Editor: Prof. I. Liritzis

ΑΘΗΝΑ 1999
ATHENS 1999

ΧΟΡΗΓΟΣ ΕΚΔΟΣΗΣ: ΒΩΞΙΤΕΣ ΠΑΡΝΑΣΣΟΥ Α.Ε.

ΜΥΘΟΙ, ΓΡΙΦΟΙ ΚΑΙ ΜΥΣΤΗΡΙΑ ΤΩΝ ΔΕΛΦΩΝ*Dr. Robert Temple, Συγγραφέας, Λονδίνο, Αγγλία*

Τι είναι αυτό που «καταπίνει» ό,τι υπάρχει πριν απ' αυτό, μετά απ' αυτό καθώς και όποιον το βλέπει;

Η απάντηση είναι ο ΧΡΟΝΟΣ γιατί «καταβροχθίζει» το παρελθόν και το μέλλον καθώς και όλους τους παρατηρητές.

Αυτή η ερώτηση είναι ένας γρίφος. Σήμερα βρισκόμαστε στους Δελφούς που είναι το πιο διάσημο μέρος στον κόσμο για τους γρίφους του. Πιθανότατα οι πιο πολλοί γρίφοι του κόσμου γράφτηκαν εδώ. Πολλές απ' τις απαντήσεις που δόθηκαν απ' το Μαντείο των Δελφών υπό τη μορφή γρίφων έγιναν διάσημοι λόγω της δυσκολίας τους. Και πολλοί απ' αυτούς τους γρίφους έχουν σωθεί μέχρι σήμερα κι εμείς προσπαθούμε ακόμα να βρούμε τη λύση τους. Σύμφωνα με τους ιστορικούς, εδώ και δυόμισι χιλιάδες χρόνια οι γρίφοι των Δελφών επηρέασαν την ελληνική ιστορία και τον πολιτισμό.

Ακόμα και οι μύθοι συσχετίζονται με τους Δελφούς γιατί εδώ πέθανε ο διασημότερος συγγραφέας των μύθων. Αναφέρομαι στην ιστορία που είναι παραποιημένη και μάλλον ψευδής. Σύμφωνα μ' αυτή, εδώ στους Δελφούς, κάποιος έσπρωξε τον Αίσωπο από έναν βράχο καθώς απειγγειλε το μύθο «The Eagle and the Scarab Beetle». (Ο τέταρτος μύθος απ' το βιβλίο *The complete Fables* που πρόσφατα εκδόθηκε στα αγγλικά από τη γυναίκα μου Ολίβια και μένα.) Εκτός απ' το γεγονός ότι κανείς δε θα απειγγειλε ένα μύθο την ώρα που έπεφτε από ένα βράχο, θα σταματούσε τουλάχιστον την απαγγελία για να διαμαρτυρηθεί. Η ιστορία του Αισώπου να δολοφονείται απ' τους Δελφιώτες ήταν τόσο εσφαλμένη όσο και άλλες ιστορίες που ακούστηκαν γύρω απ' το όνομα του.

Για παράδειγμα, λέχθηκε ότι ο Αίσωπος ήξερε το βασιλιά Κροίσο, αλλά οι ημερομηνίες δεν ταιριάζουν και έτσι δε θα μπορούσε να είχε γίνει. Είναι πολύ πιθανό ο Αίσωπος να ήρθε στους Δελφούς και να δημιουργήθηκε μία ένταση γύρω απ' τα πολιτικά η οποία να είχε σχέση με την επίσκεψη του. Αμφισβητώ όμως την αλήθεια της ιστορίας που θέλουν τους Δελφιώτες να κρύβουν ένα αντικείμενο αξίας στην τσόντα του και μετά να προσποιούνται ότι το ανακάλυψαν και να τον κατηγορούν ότι έκλεψε απ' τον Απόλλωνα, έτσι ώστε να μπορούν να τον εκτελέσουν.

Αυτό μοιάζει με λαϊκή φαντασία. Αν είχαν διασωθεί περισσότερα από τα γραπτά του Αριστοτέλη, πιθανότατα να ξέραμε όλη την ιστορία του αληθινού Αισώπου. Ο Αριστοτέλης είχε πει, σε διάφορα κομμάτια που διασώθηκαν απ' το χαμένο «*Constitution of Samos*» («Το Σύνταγμα της Σάμου»), ότι είχε ανακαλύψει ότι ο Αίσωπος δεν ήταν από τη Φρυγία, που είναι τώρα Τουρκική ακτή,

και πίστευαν οι περισσότεροι στις μέρες του. Ήρθε από την πόλη της Μεσημβρίας που βρίσκεται σε μια ακτή της Θράκης απ' τη μεριά της Μαύρης θάλασσας πολύ πιο βόρεια από το Βυζάντιο (εκεί που είναι τώρα η Βουλγαρία) και είχε συλληφθεί εκεί ή από πειρατές ή από στρατιωτική εκστρατεία και μαζί με τους άλλους κατοίκους πουλήθηκε για σκλάβος. Ο Αίσωπος όμως δεν ήταν σκλάβος που δούλευε στα χωράφια. Ήταν γραμματέας και εξασκήθηκε και σα δικηγόρος στη Σάμο που έζησε και το μεγαλύτερο κομμάτι της ζωής του. Πιθανότατα ήρθε στους Δελφούς για μια σημαντική αποστολή και είπε μερικούς μύθους, αλλά κατά τη γνώμη μου πρέπει να αγνοήσουμε την κατά πάσα πιθανότητα λανθασμένη ιστορία της δολοφονίας του εδώ.

Είναι πολύ σημαντικό να μιλήσουμε για τον Αίσωπο σε σχέση με τους μύθους του για τα ζώα, γιατί τα ζώα ήταν εξίσου σημαντικά και στην ποίηση του Αγγέλου Σικελιανού, του ανθρώπου που προσπάθησε να αναβιώσει το Ολυμπιακό και το Δελφικό Ιδεώδες. Ο Σικελιανός είχε τρομερή επιτυχία με τη Δελφική Ιδέα και τα Πύθια και εμείς, σήμερα εδώ, προσπαθούμε να ξαναζήσουμε το Δελφικό Ιδεώδες του πολιτισμού. Δυστυχώς όμως ο πολιτισμός έχει λιγότερη απήχηση στον κόσμο απ' ότι ο αθλητισμός.

Τα ζώα αναφέρονται συνέχεια από τον Σικελιανό, ιδιαίτερα τα άλογα. Φαντάζομαι ότι θα του άρεσε η ιππασία. Μερικές φορές αναφέρει τον Πήγασο, το φτερωτό άλογο. Κάποιες άλλες φορές όμως σκέφτεται την αυτοκτονία του Περικλή Γιαννόπουλου που ίππευσε το άλογο του μέσα στη θάλασσα κοντά στην Ελευσίνα. Στο ποίημα του Σικελιανού «The Sacred Way» που αναφέρεται στο δρόμο από την Αθήνα στην Ελευσίνα, δίνει μία πολύ συγκινητική περιγραφή από δύο αλυσοδεμένες αρκούδες που δίνουν μαζί παράσταση και ανήκουν σε μία τσιγγάνα που συνάντησε στο δρόμο. Η συμπόνια και η λύπη που μας κάνει να νιώθουμε αυτό το ποίημα μου θυμίζει τους μύθους του Αισώπου, γιατί και στις δύο περιπτώσεις τα ζώα υποφέρουν. Πολλές φορές βλέπουμε κι εμείς τους εαυτούς μας σε μια αντίστοιχη θέση και νιώθουμε όπως αυτές οι δύο αρκούδες που τις τραβάει η τσιγγάνα αλυσοδεμένες. Επίσης ο καθένας από μας μπορεί να είναι ένας Προμηθέας... με το δικό του τρόπο. Ο Σικελιανός προς το τέλος λέει: *«Και καθώς περπατούσα η καρδιά μου ρώτησε με αγωνία "θα έρθει ποτέ η ώρα, η στιγμή που η ψυχή της αρκούδας, της τσιγγάνας και η δική μου... θα ενωθούν όλες μαζί;"»*

Με το Σικελιανό, όπως και με τον Αίσωπο, αναρωτιόμαστε αν η ειρήνη θα έρθει ποτέ, αν τα ζώα θα ελευθερωθούν... αν εμείς θα ελευθερωθούμε. Ο Σικελιανός μιλά για *«όλα τα δεινά που έχουν συμβεί όλον αυτόν τον καιρό και για τα οποία ο φόρος της ψυχής δεν έχει πληρωθεί ακόμη. Κι αυτό γιατί η ψυχή ήταν και είναι στην κόλαση»*. Βλέπει όμως κάποια ελπίδα και το ποίημα τελειώνει με ένα λεγόμενο της εποχής εκείνης. Όταν όλοι θα ελευ-

θερωθούν: ένα μурμουρίσμα θα εξαπλωθεί παντού, ένα μурμουρίσμα που φαίνεται να λέει: θα έρθει.

Στην Ελλάδα υπάρχουν ανθρώπινα δεινά αποτυπωμένα σε κάθε χιλιοστό της ψυχής. Παντού ο αγώνας και ο θάνατος έχουν καταλάβει κάποια θέση και οι ψυχές φωνάζουν με απόγνωση. Έχουμε αισθανθεί όμως και τη δόξα. Ανώτερες εμπειρίες έχουν ανυψώσει το ανθρώπινο πνεύμα και όμορφες τοποθεσίες σαν κι αυτή των Δελφών έχουν εμπνεύσει και δώσει ελπίδα. Η παράδοση είναι τόσο ζωντανή στο χώρο εδώ που μπορείτε να νιώσετε τα χέρια των νεκρών γύρω απ' το λαιμό σας κάθε στιγμή, αλλά και τα φτερουγίσματα των αμέτρητων αγγέλων γύρω απ' τα κεφάλια σας. Μπορείτε επίσης να περπατήσετε στο φως και να αναπνεύσετε τον φρέσκο αέρα - παντού.

Ο πιο παλιός γρίφος που έχει καταγραφεί είναι αυτός για την Σφίγγα των Θηβών, τον οποίο και βρήκε ο Οιδίποδας: Τι είναι αυτό που περπατάει με τα τέσσερα το πρωί, με τα δύο το απόγευμα και με τα τρία το βράδυ; Η απάντηση είναι ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ. Γιατί ο άνθρωπος μπουσουλάει, δηλαδή πάει με τα τέσσερα όταν είναι μωρό -αυτό παραλληλίζεται με το πρωινό μιας μέρας, περπατάει στα δύο αργότερα στη ζωή του και αυτό παραλληλίζεται με το απόγευμα και το βράδυ είναι όταν ο άνθρωπος φτάσει σε μια ηλικία που χρειάζεται μπαστούνι για να κινηθεί, που μπορούμε να πούμε ότι έχει τρία πόδια.

Γιατί ήταν οι γρίφοι τόσο σημαντικοί τα παλιά χρόνια; Καταρχήν δεν υπήρχε η τηλεόραση και έτσι δεν είχαν να αντιμετωπίσουν τα χωρίς νόημα προγράμματα που βλέπουμε σ' αυτήν.

Ο πρώτος που μελέτησε πόσο σημαντικοί ήταν οι γρίφοι στον πολιτισμό της αρχαίας Ελλάδας ήταν ο Αριστοτέλης. Μπορούμε να πούμε με βεβαιότητα ότι οι γρίφοι ήταν ένα απ' τα μεγαλύτερα μυστικά της ελληνικής ευφυΐας, ιδιαίτερα αυτοί που προέρχονται απ' τους Δελφούς.

Οι Έλληνες τα αρχαία χρόνια ήταν πολύ συντηρητικοί σε ότι είχε να κάνει με τις παραδόσεις και την θρησκεία. Έτσι οι χρησμοί του μαντείου των Δελφών και τα άλλα μαντείων όπως της Δωδώνη και -πριν τον 7ο αιώνα, προ Χριστού που λειτουργούσε σα μαντείο στη Δήλο, συνδύαζαν το συντηρητικό και το ριζοσπαστικό με θαυμάσιο τρόπο. Σε σχέση με την παράδοση, οι χρησμοί ήταν πάντα τρομερά συντηρητικοί έτσι ώστε να μην είναι απειλή για τα καθιερωμένα. Βέβαια τους προωθούσαν, όπως το δυνάμωμα στα κοκάλα. Όταν τα κοκάλα όμως χρειάζονται δυνάμωμα, οι μύς χρειάζονται εξάσκηση. Έτσι οι χρησμοί παρέχουν τρομερά παραδείγματα διανοητικής ευστροφίας και προκάλεσαν τα καλύτερα μυαλά στην Ελλάδα να δοκιμάσουν να βρουν τη λύση τους. Αυτό πιστεύω είναι ένα απ' τα μυστικά του ελληνικού μεγαλείου.

Ο μεγαλύτερος φιλόσοφος των Ελλήνων, ο Αριστοτέλης, ήταν ο πρώτος που έγραψε στο βιβλίο του «Ρητορική»: «Οι καλοί

γρίφοι είναι ελκυστικοί γιατί γεννούν μια καινούργια ιδέα, ... Η σκέψη σε ξαφνιάζει, και... δεν μπορεί να συμβαδίσει με τις ιδέες που ήδη έχεις.... Το αποτέλεσμα που προκύπτει... είναι μία έκπληξη.»

Πιστεύω ότι οι αρχαίοι Έλληνες εξύψωσαν το πνευματικό μεγαλείο γιατί ήταν οι καλύτεροι στην τέχνη του να καταλήγουν σε κάποια συμπεράσματα από απρόβλεπτες έννοιες. Μιας και από τους Δελφούς προήλθαν οι περισσότεροι γρίφοι, οι Δελφοί έγιναν το κέντρο της νέας σκέψης. Ένα κλασσικό παράδειγμα αυτού είναι ο διάσημος γρίφος που θεωρείται ότι έλυσε ο Πλάτων: είχαν πει στους κατοίκους της Δήλου ότι στην Ελλάδα θα υπήρχε ειρήνη αν διπλασίαζαν το βωμό της. Όταν όμως προσπάθησαν να διπλασιάσουν το μέγεθος όλων των πλευρών είχαν ένα ναό οκτώ φορές μεγαλύτερο και όχι το διπλάσιο. Μετά απ' αυτό συνειδητοποίησαν ότι πολύπλοκες γεωμετρικές αρχές θα έπρεπε να ληφθούν υπ' όψιν και ότι το όλο έργο δεν ήταν καθόλου απλό. Ζητήθηκε λοιπόν η βοήθεια του Πλάτωνα μιας και ήταν ειδικός. Αυτός εξήγησε στους κατοίκους της Δήλου ότι θα έπρεπε να σπουδάσουν γεωμετρία, το οποίο και ήταν ένα μήνυμα απ' τον Απόλλωνα. Αυτό ήταν ένα ιδιαίτερα ξεκάθαρο παράδειγμα του είδους της νέας σκέψης, η οποία ήταν συνεχώς σε έξαψη λόγω των γρίφων από το μαντείο των Δελφών.

Ένα πιο αντιπροσωπευτικό παράδειγμα των γρίφων που ξεκίνησαν απ' τους Δελφούς ήταν αυτός που ειπώθηκε από τους Σπαρτιάτες και διατηρήθηκε από τον Ηρόδοτο. Στους Δελφούς έμαθαν ότι θα νικήσουν τους Τεγαίους μόνο αν φέρουν πίσω τα κόκαλα του Ορέστη, γιου του Αγαμέμνονα. Κανένας όμως δεν ήξερε που ήταν θαμμένα αυτά τα κόκαλα. Έτσι οι Σπαρτιάτες συμβουλευτήκαν το μαντείο των Δελφών και έμαθαν ότι ήταν θαμμένα κάπου στην Τεγαία. Βέβαια οι Σπαρτιάτες δε φημίζονται για την διανοητική τους διαύγεια κι έτσι συνάντησαν μεγάλη δυσκολία στο να το καταλάβουν. Ακόμα και ηγετικά στελέχη των πολιτών προσπάθησαν να βοηθήσουν μιας και το μέλλον της Σπάρτης ήταν σε κίνδυνο. Μ' αυτόν τον τρόπο το μαντείο των Δελφών ενθάρρυνε τους πολίτες της στο να εμβαθύνουν τον τρόπο σκέψης τους και της ανάλυσης των γεγονότων. Έτσι αποκτήθηκε η μέθοδος της δημιουργικής ευφύιας, η οποία ανέδειξε τον πολιτισμό και τη φιλοσοφία της Ελλάδας σε σχέση με το δυτικό πολιτισμό. Ας σημειωθεί ότι οι γρίφοι των Δελφών ήταν διατυπωμένοι μέσα στα πλαίσια της συντηρητικής παράδοσης: τα μυθικά πρόσωπα θεωρούνταν ως αληθινά. Ο Ορέστης αν και εμφανίζεται σε μερικούς γρίφους μπορεί και να μην ήταν πρόσωπο υπαρκτό. Αυτό σήμαινε ότι η νέα σκέψη δε θα συναντούσε καμία αντίσταση από τα αντιδραστικά μέλη της κοινωνίας γιατί οι πιο συντηρητικές απόψεις φαίνονταν να υποστηρίζονται από τους γρίφους. Κανένας δεν αμφισβήτησε ποτέ την παράδοση, αλλά και η παράδοση χρησιμοποιήθηκε ως βάση για τις καινοτομίες. Αυτό ήταν καταπληκτικό

και έλυσε το πρόβλημα της εποικοδομητικής ανάπτυξης του πολιτισμού μ' ένα τρόπο που κατά τη γνώμη μου δεν είχε ξεπεραστεί μέχρι τότε στον κόσμο.

Ο ιστορικός του 5ου μ.Χ. αιώνα, *Hermias Sozomen*, είπε για τους γρίφους του μαντείου των Δελφών ότι «ήταν κατανοητοί μόνο σ' αυτούς που με τη σκληρότητα τους μπορούσαν να καταλάβουν πιο σημαντικές αλήθειες σε αντίθεση με αυτούς που συνήθιζαν να διδάσκονται οι άνθρωποι.» Ακόμα κι αν αυτή η επίλεκτη άποψη ήταν αληθινή, αυτοί οι λίγοι σκληροί έμαθαν πολλά στην πορεία. Αλλά διατηρώ την άποψη ότι οι γρίφοι αγγίζουν και τα πιο χαμηλά στρώματα. Σε πολλές γνωστές περιπτώσεις, ο περισσότερος κόσμος μιλάει για τους γρίφους στην αγορά και σε δείπνα για μήνες. Αυτό πρέπει να έχει ένα μεγάλο αντίκτυπο στην κοινωνία.

Ο μύθος είναι ένα άλλο παράδειγμα του να λέμε πράγματα με έμμεσο τρόπο. Αντί να περιγράφουν πως συμπεριφέρονται οι άνθρωποι, ο ένας με τον άλλον, περιγράφουν τη συναναστροφή των ζώων. Όλοι όμως ξέρουν ότι τα ζώα αντιπροσωπεύουν τους ανθρώπους. Ο μύθος είναι όπως ο γρίφος, αλλά σε πιο ήπια μορφή. Όταν ακούμε το μύθο του «Κορακιού και της Αλεπούς», ο γρίφος που συσχετίζεται μ' αυτόν είναι:

ποιος είναι πραγματικά το κοράκι και ποιος η αλεπού;

Μήπως είναι ο άγνωστος τρόπος του να εκφράζεις γνωστά πράγματα που διεγείρει την φαντασία και μας κάνει να μεγαλώσουμε πνευματικά; Αυτό έκαναν πάντα οι μύθοι και οι γρίφοι. Όμως είναι φανερό ότι ένας άλλος τρόπος που μπορεί να μας διεγείρει είναι η ποίηση. Η ουσία της ποίησης είναι η αντιπαράθεση καταπληκτικών και απρόσμενων εικόνων. Αυτό μας μεταφέρει πίσω σε ένα μεγάλο ποίημα του Αγγέλου Σικελιανού. Τι το πιο απρόβλεπτο απ' αυτό;

Ανέπνευσε σαν κρίνος που ο βόρειος αέρας έχει παγώσει.

Είναι αλήθεια ότι η αναπνοή κάποιου το χειμώνα μπορεί να ξεπροβάλλει με τη μορφή του κρίνου στο κρύο. Αν οι κρίνοι άνθιζαν το χειμώνα, ο βόρειος άνεμος θα τους πάγωνε. Ποιος όμως θα σκεφτόταν ένα τέτοιο συσχετισμό; Κι όμως αυτή είναι η δουλειά του ποιητή. Η απρόσμενη εικόνα μας σοκάρει, διεγείρει τη φαντασία μας και μας συναρπάζει. Μετά είμαστε ελεύθεροι να μεγαλώσουμε γιατί έχουμε διαπεράσει ακόμη ένα στρώμα του κομφορμισμού.

Όπως έχω προαναφέρει ο Σικελιανός συχνά χρησιμοποιεί συμβολικά τα ζώα σχεδόν με τον ίδιο τρόπο όπως ο Αίσωπος. Ένα κλασσικό παράδειγμα είναι το ποίημα του «The Consciousness of Faith» («Η συνειδητοποίηση της πίστης»):

Like a peasant

who assists the birth of his cow -

and she from the pain groans like a mid beast -

*I held in my embrace
the holy children
from the womb of the goddesses!*

Αυτή η πολύ ωραία μετάφραση έγινε από το Philip Shergard, που είχα την ευκαιρία να γνωρίσω ελάχιστα. Τα ποιητικές εικόνες που χρησιμοποιεί ο Σικελιανός είναι τόσο αυθεντικά στη ζωή του αγρότη, όσο και οι περισσότεροι μύθοι του Αισώπου, οι οποίοι είναι πέρα απ' το χρόνο. Μιλώντας σαν κάποιος που έχει δει τη γέννηση κάποιου ζώου και που έχει ζήσει το μεγαλύτερο μέρος της ζωής του στη φύση, περιτριγυρισμένος από αγρότες, μπορώ να εκτιμήσω όλα όσα θέλει να μεταφέρει ο Σικελιανός. Αν θα μπορούσε το ίδιο να κάνει και κάποιος που ζει στην πόλη, δεν το γνωρίζω, μιας και δεν ζω εγώ και δεν μπορώ να φανταστώ ότι θα μπορούσα να είμαι ένας απ' αυτούς. Η γυναίκα μου κι εγώ συχνά βλέπουμε από το παράθυρο μας ζώα να γεννιούνται χωρίς καμία βοήθεια. Κάθε φορά που γίνεται αυτό είναι σα να συμβαίνει ένα θαύμα και μας αγγίζει και μας συγκινεί βαθύτατα. Το ίδιο συνέβαινε και με το Σικελιανό.

Ας κάνουμε όμως μια στροφή από αυτή την ευφυΐα σε πιο εκπληκτικά και δραστικά θέματα. Σε πράγματα που είναι σίγουρα πολύ πιο διαφορετικά απ' ότι φαίνονται και που έχουν να κάνουν όχι μόνο με τους Δελφούς, αλλά και με όλο τον ανθρώπινο πολιτισμό και τις ρίζες του. Μιλώ για τα μυστηριώδης θεμέλια των Δελφών, την τοποθεσία του και τους μύθους σχετικά με τις ρίζες του και της σπουδαιότητας αυτών των πραγμάτων που επιφανειακά μπορεί να δείχνουν άσημα και με λίγη σχετικότητα μιας και είναι σχετικά άγνωστα.

Κανένας δεν ξέρει πότε ανακαλύφθηκαν οι Δελφοί. Σημάδια της Μυκηναϊκής κατοχής στους Δελφούς έχουν βρεθεί από τους αρχαιολόγους και πάνε πίσω τουλάχιστον στο 1500 π.Χ. Απ' ότι φαίνεται όμως αυτό δεν είναι η αλήθεια. Πριν απ' όλα αυτά πρέπει να υπήρχε και μια πιο παλιά περίοδος.

Η αρχική τοποθεσία του μαντείου δεν ήταν εδώ στην Πυθώ, αλλά ήταν πολύ πιο ψηλά σε μία δυσδιάκριτη τοποθεσία γνωστή ως Λυκόρεια. Αυτή η πληροφορία έχει διατηρηθεί από ένα γεωγράφο Στράβωνα, καθώς και από σχόλια από τον Πίνδαρο και τον Απολλώνιο της Ρόδου. Απ' ότι φαίνεται δεν υπάρχει αμφιβολία γι' αυτό. Λυκορεία είναι εκεί που λέγεται ότι η κιβωτός του Δευκαλίωνα σταμάτησε μετά τη μεγάλη πλημμύρα. Μία εναλλακτική ελληνική παράδοση είναι ότι η κιβωτός του Δευκαλίωνα που βρέθηκε στο όρος Τόμαρος στη Δωδώνη. Όπως ξέρουν όλοι οι Χριστιανοί, η κιβωτός του Νώε βρέθηκε στο όρος Αραράτ, σύμφωνα με τη Βίβλο.

Ποιο είναι το σημαντικό στα τρία σημεία που βρέθηκαν οι κιβωτοί; Έχουν καμία σχέση μεταξύ τους; Βεβαίως κι έχουν. Το όρος Τόμαρος και το όρος Αραράτ είναι ακριβώς στο ίδιο γεω-

γραφικό πλάτος, παρόλο που είναι χιλιάδες μίλια μακριά. Φαίνεται απίστευτο το γεγονός ότι η Ελληνική κιβωτός και η Εβραϊκή κιβωτός μπορεί να είχαν σταματήσει σ' αυτά τα βουνά που έχουν το ίδιο γεωγραφικό πλάτος. Τι σχέση έχει η ελληνική με την εβραϊκή παράδοση;

Το μυστήριο όμως βαθιάει όταν συνειδητοποιείς ότι οι Δελφοί είναι ακριβώς ένα βαθμό πιο νότια στο γεωγραφικό πλάτος από το όρος Τόμαρος και το όρος Αραράτ. Το άλλο μεγάλο μαυτείο στην Ελλάδα, στο νησί Δήλος, είναι ακριβώς ένα βαθμό πιο νότια ακόμη.

Σίγουρα υπάρχει μια παράξενη παράδοση πίσω απ' όλα αυτά. Η διαίρεση του κύκλου σε 360" έχει ξεκινήσει απ' τους Βαβυλωνίους κι έτσι οι βαθμοί του γεωγραφικού πλάτους δεν είναι καθόλου πρόσφατοι, αλλά δεν έχει προσδιορισθεί ακριβώς πόσο παλιοί είναι. Έτσι ο ακέραιος βαθμός των διαχωρισμών δεν είναι αυθαίρετος και δεν υπάρχει πρόσφατο σύστημα μέτρησης που να έχει προκύψει από σύμπτωση. Το αναπόφευκτο συμπέρασμα είναι λοιπόν ότι ήταν προγραμματισμένα.

Προγραμματισμένα όμως πότε και από ποιόν;

Η ιστορία της κιβωτού και της μεγάλης πλημμύρας μας γυρνάει πίσω στην εποχή των Σουμερίων, πολύ πριν το 2500 π.Χ. Μετέφρασα εγώ ο ίδιος το «The Epic of Gilgamesh» το οποίο διατηρεί αυτές τις παραδόσεις. Η μετάφρασή μου ανεβάστηκε στη σκηνή στο Royal National Theatre στο Λονδίνο. Το «Epic» γράφτηκε αρχικά για δραματική παρουσίαση, 2000 χρόνια πριν τον Αισχύλο. Το ελληνικό όραμα λοιπόν ξεκίνησε στη Σουμέρια.

Δεν ήταν όμως μόνο το ελληνικό δράμα που ξεκίνησε εκεί, αλλά και η ελληνική ιστορία της κιβωτού και της θρυλικής φιγούρας του Δευκαλίωνα από τους Έλληνες, αλλά και του Ziusudra από τους Σουμερίους, του Utnapishtim από τους Βαβυλώνιους και του Νώε από τους Εβραίους.

Εδώ συναντάμε μια ερώτηση: πως γίνεται και στα πρώτα στάδια του ελληνικού πολιτισμού ή οτιδήποτε ήταν αυτό που προηγήθηκε του ελληνικού πολιτισμού στην Ελλάδα, ακόμα και πριν τους Μίνωας, απόμακρες τοποθεσίες είχαν βρεθεί και έχουν προσεκτικά, εξετασθεί επιστημονικά ότι αντιστοιχούσαν σε ένα άλλο σημείο χιλιάδες μίλια μακριά;

Απ' ότι έχουμε βρει από τον Ηρόδοτο, η Δωδώνη ιδρύθηκε από Αιγυπτίους Θηβαίους. Ίσως θα έπρεπε να τον πάρουμε σοβαρά και να μην απορρίψουμε τον ισχυρισμό του. Τέτοιες υπερβολικά παλιές ρίζες δεν μπορούν πια να απορριφθούν. Επιστημονικές ενδείξεις που συσσωρεύονται δείχνουν ότι τα πράγματα δεν είναι ακριβώς όπως φαίνονται. Η ιστορία μπορεί κάλλιστα να είναι ένας μύθος και ότι πιστεύαμε ότι ήταν μύθοι να είναι πραγματικότητα Η συνεχής έρευνα σπρώχνει προς τα πίσω τα γνωστά σύνορα του πολιτισμού. Ακόμα και στην περίπτωση του Αισώπου, για

τον οποίο μίλησα λίγο νωρίτερα, μπορούμε τώρα να δείξουμε ότι ένας απ' τους μύθους του ήταν Σουμεριανής καταγωγής και υπήρχε 2000 χρόνια πριν από αυτόν. Αν μπορούμε να αποδείξουμε ότι ένας απ' τους μύθους του Αισώπου είναι τόσο παλιός, γιατί να μην μπορούμε να κάνουμε το ίδιο και με την ιστορία του Δευκαλίωνα; Ακόμα το ίδιο θα μπορούσε να γίνει και με την ίδρυση των Δελφών. Προς το παρόν, έχουμε μικρή γνώση του τι θα χρειαζόταν ένα υψηλό πρώτο επίπεδο της επιστήμης προκειμένου να πραγματοποιήσει μια γεωγραφική / γεωδαιτική μελέτη στις κορυφές των βουνών έτσι ώστε άσχετα με το πόσα χιλιάδες μίλια μακριά θα είναι, θα μπορούν να αντιστοιχιστούν με ακρίβεια πάνω σε ένα μεγάλης-κλίμακας χάρτη. Ποιος θα έκανε κάτι τέτοιο και γιατί;

Στην πολυπλοκότητα και στην έλλειψη απαντήσεων ίσως να πρέπει να σκεφτούμε ότι είμαστε αδέλφια με το Σικελιανό που στο ποίημα του «Rehearsing for Death» («Πρόβα θανάτου») εκφράζει τη βεβαιότητα του ότι «η μνήμη δεν έχει ούτε αρχή, ούτε τέλος...» και ο οποίος βυθίζεται στην άβυσσο της αβεβαιότητας λέγοντας

I held the great pearl in my hand, took spring into my
heart, and felt the scarlet roses
and beginning, voyage, end were all a cataclysm of
celestial light before me.

Όταν συναντούμε τα μεγάλα αινίγματα, όταν ένας γρίφος είναι πολύ δύσκολος για να τον λύσουμε, πρέπει πρώτα, όπως οι Σπαρτιάτες, να προσπαθήσουμε να βρούμε την απάντηση. Αλλά μερικές φορές η απόλυτη αλήθεια, ξεπερνώντας και την πιο υψηλή επιστήμη, είναι η ποιητική αλήθεια, και η αρχή, το ταξίδι και το τέλος γίνονται ένα, όπως οδηγούμαστε προς τον «κατακλυσμό του θεϊκού φωτός» που μπορεί, αν είμαστε τυχεροί, να μας δώσει κάποια μέρα αληθινή φώτιση.

FABLES, RIDDLES, AND MYSTERIES OF DELPHI

By Dr. Robert Temple, writer, London, England

What is it which swallows what is before it and what is behind it, as well as anyone who is watching.

The answer is: TIME. It devours the past and the future, as well as all observers.

What I have just asked you is a riddle. And we are today at Delphi, which is the most famous place in the world for riddles. Probably more of the world's riddles were written here than anywhere else on earth. For many of the answers given by the

Delphic Oracle were given in the form of riddles, many of which became famous because they were so difficult. And a great many of these riddles have been recorded and preserved, so that we may still read them and try and solve them. In fact, many of the Delphic riddles had a profound influence upon Greek history and culture, as historians have pointed out for two and a half millennia.

At Delphi also there is an association with fables. For it was here that the most famous of all writers of fables was said to have died. - I refer to the story, which in fact was greatly distorted and is probably untrue, - that Aesop was thrown from the cliff Hyampeia here at Delphi as he was reciting his fable about 'The Eagle and the Scarab Beetle' (Fable 4 in *The Complete Fables* as recently published in English by myself and my wife Olivia).

Apart from the fact that a man would not necessarily recite a fable as he was being thrown from a cliff, - surely he would interrupt the tale to protest! - the story of Aesop being murdered by the Delphians appears to be as false as many of the other stories which clustered around the name of Aesop in popular tradition.

For instance, it was said that Aesop knew King Croesus, but their dates do not match and he could not have done so. It is indeed highly likely that Aesop came to Delphi, and there may have been some political tension connected with his visit. But I doubt the truth of the story that the Delphians concealed a valuable object in his baggage and then seized him and pretended to discover it, thereby accusing him of stealing from Apollo, so that they could execute him. This seems to me mere folklore. And if more of the writings of Aristotle had survived, we would probably know the full story of the real Aesop. Aristotle did say in surviving fragments of his lost *Constitution of Samos* that he had discovered that Aesop was not a Phrygian from what is now the Turkish coast - which most people of his day believed - but that in fact he came from the obscure town of Mesembria on the Black Sea coast of Thrace very far north of Byzantium (in what is today Bulgaria), and had been seized there either by pirates or in a military campaign and along with the other inhabitants sold into slavery. But Aesop was not a slave who laboured in the fields. He was a secretary and even practised as a lawyer on the island of Samos, where he lived much of his life. He probably came to Delphi on an important mission and even told some fables, but I believe we can ignore the probably false tale of his murder here.

It is very appropriate to discuss Aesop and his animal fables here today because animals were so important in the poetry of Angelos Sikelianos, the man who tried to revive the

Olympic and Delphic Ideals. Sikelianos was brilliantly successful with the Delphic Festivities, and we are here today trying to re-live the Delphic Ideal of culture, but unfortunately culture has less world appeal than sport.

Animals are constantly mentioned by Sikelianos, especially horses. I presume he liked riding. Sometimes he mentions Pegasus, the horse with wings. And of course sometimes he was thinking of the suicide of Pericles Yannopoulos, who rode his horse into the sea near Eleusis.

In Sikelianos's poem 'The Sacred Way', about the road from Athens to Eleusis, he gives a very touching description of two chained performing bears belonging to a gypsy whom he met on the road. The pathos of this poem reminds me of the fables of Aesop, for in both the animals are suffering and are representative of ourselves, for we too are so often chained, and each of us is one of those chained bears, but also each of us is a Prometheus in his own way. Sikelianos says near the end. 'And as I walked my heart asked in anguish: "*Will the time, the moment ever come when the bear's soul and the gypsy's and my own ... will feast together?*" In Sikelianos, as in Aesop, we wonder if peace will ever come, if the animals will be freed, - if we will be freed. Sikelianos speaks of 'all the primaevial suffering for which, throughout the human centuries, the soul's tax has still not been paid. Because the soul has been and still is in hell.' But he sees hope and the poem ends by saying of the time when all shall be freed: '*a murmur spread through all the air above me, a murmur, and it seemed to say. "It will come."*'

Here, in Greece, you have human suffering imprinted onto every inch of the soil. At every site struggles and deaths have taken place, and souls have cried out in despair. But also glory has been felt, transcendent experiences have elevated the human spirit, beautiful locations like this one at Delphi have inspired and given hope. You are drenched in tradition here, - the hands of all the dead are about your throats at every moment, but also the wings of countless angels flutter about your heads and you can walk in the light and breathe the good fresh air - everywhere except in Athens, that is.

The oldest recorded Greek riddle is the famous riddle of the Sphinx of Thebes, which was solved by Oedipus: *What walks on four legs in the morning, on two in the afternoon, and on three in the evening?* The answer is: MAN. For man crawls on all fours as a baby in the morning of his life, walks on his two legs in the afternoon of his life, and in the evening of his life hobbles with a stick, so that he then could be said to have three legs.

Why were such riddles so important in ancient times? For one thing, they did not have television and they were not

confronted with the nightly riddle of all that nonsense.

But seriously, it was Aristotle who made the first real study of the cultural importance of riddles in ancient Greek culture, and it can be said with certainty that riddles were one of the great secrets of the Greek genius, especially the ones which emanated from here, Delphi.

The Greeks in ancient times were very conservative about their traditions and their religion. So the oracular statements of Delphi and the other official oracles such as Dodona and, -prior to the 7th century BC when it was still functioning as an active oracle, Delos, - tended to combine the conservative and the radical in a marvellous way. In terms of tradition the oracular statements were always extremely conservative, so that they never threatened established rituals, but reinforced them, like a strengthening of the bones. But while bones need strengthening, muscles need exercising. So the oracular statements also provided extreme examples of mental agility and challenged the best brains of Greece to try and figure out their meanings by solving the riddles which they stated. This, I believe, is one of the secrets of Greece's greatness.

It was that greatest of Greek philosophers, Aristotle, who first figured this out and stated it explicitly. In his book on Rhetoric he wrote:

'Well-constructed riddles are attractive (because) a new idea is conveyed, ... The thought is startling, and ... does not fit in with the ideas you already have.... The effect produced... is a surprise.' [III, 1405/1412]

I believe that the ancient Greeks achieved intellectual greatness because they mastered the art of making statements by unexpected and novel means. Fables and riddles were essential in this, for they conveyed meanings indirectly, with the suddenness and glaring nature of lightning flashes.

Since Delphi produced more such riddles than anywhere else, Delphi thus became a centre of new thinking. Fresh ideas were stimulated by this means.

The classic example of this is the famous Delphic riddle reputed to have been solved by Plato: The inhabitants of Delos were told that Greece would be at peace if they could double the altar at Delos. But when they tried doubling the lengths of all the sides, they got an altar eight times larger, not double. They then realised that sophisticated geometrical principles had to be taken into consideration, and the task was not at all simple. Plato was consulted, as he was a noted geometer, and he explained to the Delians that they should study geometry, which was the true message of Apollo. This is a particularly clear example of the kind of fresh thinking which was being continually stimulated by the

Delphic oracular riddles.

A more typical example of a Delphic riddle was the one given to the Spartans, and preserved by Herodotos. Delphi told them that they would defeat the Tegeans only when they had brought back the bones of Orestes the son of Agamemnon. [I, 67.] But no one knew where this Orestes had been buried. So the Spartans again enquired of Delphi and were told that Orestes was buried somewhere at Tegea, *'where two winds by hard compulsion blow, and blow answers to blow, and woe lies upon woe'* -But the Spartans, not noted/or their intellectual agility, had a great deal of trouble figuring this out, and a large proportion of their leading citizens applied their brains to this matter of state for a long time, as the future of Sparta seemed to be at stake. - It was by forcing people to think like this that Delphi encouraged the habits of deep thought and analysis, engendering a mode of creative genius which was to raise Greece to the highest level of all Western cultures for philosophy. Note that the riddles of Delphi were generally phrased within an arch-conservative tradition: legendary personages were treated as real, and the Orestes who may or may not actually have existed was in the case of the riddle assumed to have been real This meant that no resistance to the fresh thinking would be encountered by the most reactionary members of the society, for the most conservative ritualistic views appeared to be supported by the riddles. No doubt was ever thrown upon tradition, but tradition was ingeniously turned to the use of innovation. This was simply brilliant, and resolved the problem of constructive cultural growth in a manner which has not, in my opinion, been excelled since that time anywhere in the world.

The Christian historian of the fifth century AD, Hermias Sozomen, said of the oracular riddles that they 'were intelligible only to the few who by their erudition were able to understand more important truths than those commonly taught to the people.' Even if this elitist view were true, those erudite few learned a great deal in the process. But I maintain that the riddles percolated down to the lowest levels of society, and that in many famous cases, whole populations chattered about the riddles in the marketplace and at dinner parties for months on end. This must have had a profound effect upon society.

Fables are another, less drastic, example, of saying things by indirect means Instead of describing interactions between people, fables generally describe interactions between animals. But everyone knows that the animals represent people. A fable is thus a riddle in milder form

When we hear the fable of the Raven and the Fox, the riddle associated with it is: who is really the raven and who is

really the fox?

It is the use of unfamiliar ways of expressing the familiar that stimulates the imagination and causes us to grow mentally. This is what riddles and fables always did. But it should be obvious that the other chief method of stimulating us in this fashion is poetry. For the essence of poetry is the juxtaposition of astonishing and unexpected images. And this brings us back to a great poet like Angelos Sikelianos. What could be more unexpected than this:

Breath like a lily that the north wind has frozen.

It is true that one's breath in winter emerges sometimes almost in the shape of a lily, which can be seen in the cold. And if lilies were blooming in winter, the north wind might freeze them. But who would normally think of such an association? And yet, that is the job of the poet. The unexpected image shocks us, stimulates our imagination, and thrills us. Then we are free to grow, for we have broken out of another layer of the chrysalis of conformity.

I have already mentioned that Sikelianos often uses animals in his imagery, in the tradition if not in the same manner as Aesop. Here is a classic example from his poem 'The Consciousness of Faith':

*Like a peasant
who assists the birth of his cow -
and she from the pain groans like a wild beast -
plunging the hand into her bowels
until the calf slips
in one movement
to the floor of the shed.
thus was I covered with blood
assisting with all my soul the birth of the gods,
mysteriously!
Red still,
like the moon in its rising,
I field in my embrace
the holy children
from the womb of the goddesses I*

This marvellous translation is by Philip Sherrard, whom I was fortunate to know slightly. Sikelianos's poetic imagery is as authentic to the life of a farmer as most of the fables of Aesop, and just as timeless. Speaking as one who has witnessed such animal births in sheds, and who has lived much of his life in the countryside surrounded by farmers, I can appreciate the full impact of what Sikelianos wishes to say. Whether a pure city-dweller could do so I do not know, as I am not one, and I cannot imagine being one. My wife and I frequently watch unassisted

births of calves from our windows, in the pasture opposite our country house. And each time it is a miracle, which moves us deeply, as it moved Sikelianos.

But let us turn now from such subtleties to much more astonishing and drastic matters, - to things which are certainly very different indeed from what they seem, and which concern not only Delphi but potentially the whole of human civilisation and its origins. I refer to the mysterious foundation of Delphi, of its location, of the myths of its origins, and of the true significance of these things which superficially may seem obscure and of little relevance, since they are largely unknown.

No one knows when Delphi was really founded. Traces of Minoan occupation at Delphi have been found by archaeologists, and go back to at least 1500 BC. But this appears by no means to have been the true beginning of the sacredness of this site. Before all of this, there was apparently an earlier phase, higher up the mountain.

For the original site of the oracle was not here at Pytho at all, but was much higher up at an obscure location known as Lykoreia. This information is preserved by the ancient geographer Strabo, as well as by scholiasts of both Pindar and Apollonius of Rhodes. There seems to be no doubt of its truth. Lykoreia is where the ark of Deukalion was said to have landed after the Great Flood. An alternative Greek tradition is that the ark of Deukalion landed on Mount Tomaros at Dodona. As all Christians know, the ark of Noah landed on Mount Ararat, according to the Bible.

What is the significance of these three 'ark landing' sites? Do they have any connection with one another? - Indeed they do! Mount Tomaros and Mount Ararat are on precisely the same line of latitude, despite being thousands of miles apart. It seems incredible that the Greek ark and the Hebrew ark could have come to rest on mountains which shared the same latitude line. - What have the Greek and Hebrew traditions to do with one another?

But the mystery deepens when you realise that Delphi is precisely one degree of latitude south of both Mount Tomaros and Mount Ararat. And the other great archaic oracle centre of Greece, the island of Delos, is precisely one degree of latitude further south again.

Surely there must be some strange tradition behind all of this? The division of the circle into 360° goes back to the Babylonians, and so degrees of latitude are not modern at all, but are of indeterminate antiquity. Thus the integral degree separations are not arbitrary and are not artefacts of a modern system of measurement which have arisen by coincidence. The conclusion which thus seems inescapable is that they were

planned.

But planned when and by whom?

The story of the ark and the Great Flood go back to Sumenan times, long prior to 2500 BC. I have myself translated The Epic of Gilgamesh, which preserves these traditions. My translation was produced on stage at the Royal National Theatre in London. The Epic was originally written for dramatic presentation, 2000 years before Aeschylus. Greek drama thus began at Summer.

And it was not only Greek drama which began there, but the Greek story of the ark, and of the legendary figure who was called Deukalion by the Greeks but Ziusudra by the Sumenans, Utnapishtim by the Babylonians, and Noah by the Hebrews.

The question obviously arises: how was it that at the earliest stages of Greek culture, or of whatever it was which preceded Greek culture in Greece, even before the Minoans, obscure mountain locations were found, and apparently scientifically surveyed with precision, which could correspond with other geodetic points thousands of miles away? Herodotos records that Dodona was founded from Egyptian Thebes. [II, 54-7]. Perhaps we should take him seriously and not dismiss his claim. Such extremely ancient origins can no longer be dismissed; scientific evidence is accumulating which indicates that things are not necessarily what they seem. History may actually be a fable, and what we thought were fables may be truths. Research continually pushes back the frontiers of civilisation's known origins.

Even in the case of Aesop, whom I was discussing a moment ago, we can now demonstrate that at least one of his fables was Sumenan in origin and existed an incredible 2000 years before Aesop! If we can prove that one of Aesop's fables is that old, why not the story of Deukalion as well? And why not also the founding of Delphi? Not of the classical site where we are meeting today, of course, but the older one at Lykoreia, where scientific excavations are obviously urgently required. At the moment we have little idea of what an advanced state of early science must have been required to survey mountain tops so accurately over thousands of miles that sacred sites thousands of miles distant from one another could nevertheless be precisely correlated on a large-scale map.

Who would do such a thing? And why?

In our perplexity, and lacking answers as we do at present, perhaps we should feel that we are brothers with Sikelianos, who in his poem 'Rehearsing for Death', expresses his own certainty that *'Memory has no end here and no beginning ...'*, and who experiences his own psychological plunge into the abyss of

uncertainty by saying:

*[held the great pearl in my hand, took spring into my heart,
and felt the scarlet roses of my fever suddenly become a crown,
felt my black bed become a ship, the unhurried ship of God, and
my struggle the navigator of my mind among the stars.*

... the earth sailed among

*the stars, the earth sang psalms, and my bed's prow
climbed toward the pole, crushing the waves of time,
and beginning, voyage, end were all
a cataclysm of celestial light before me.*

[translated by Philip Sherrard and Edward Keeley]

When truly great enigmas confront us, when riddles too great for us to solve taunt us with their impenetrable mystery, we must first, like the citizens of Sparta try our best to work out the answer. But sometimes the ultimate truth, surpassing even the highest science, is the poetic truth, and the beginning, the voyage and the end become all, as we perilously steer our ship towards that 'cataclysm of celestial light' which may, if we are lucky, grant us one day some true illumination.